

Masarykova univerzita

Fakulta sociálních studií

SPR209 Sociální deviace

Stat'

A

BEZ VÝRAZNĚJŠÍHO KOMENTÁŘE

**Aplikace teorie subkultura na problematiku vandalismu u
mládeže v České republice**

Kateřina Šindelářová

UČO: 427243

Brno 2015

Úvod

Jako deviantní jev ve společnosti, na který budu aplikovat některou z teorií sociálních deviací, jsem si vybrala vandalismus u mládeže v České republice, protože tento jev je spojený hlavně s adolescenty, není v české společnosti ničím výjimečným a zároveň bývá složité pachatele dohledat a usvědčit.

Teorii, která by mohla být vhodná pro vysvětlení vzniku a existenci tohoto společenského jevu, jsem zvolila teorii subkultur a koncept Cohenovy analýzy subkultur městských gangů. Tuto teorii jsem zvolila proto, že mezi ní a vandalismem vidím možnou souvislost na první pohled i bez bližšího prostudování literatury k tématu. Vandalismus páchají mladí lidé ve skupině, tedy subkultuře. Daná teorie je pak založena na střetu hodnot subkultury a střední třídy, k čemuž ve vandalismu dochází ničením hodnot a symbolů společnosti příslušníky subkultury.

Cílem této práce je zjistit, zda je teorie subkultur vhodná k vysvětlení vandalismu u mládeže v České republice. K dosažení tohoto cíle budu postupovat tak, že nejprve na základě odborné literatury vymezím problematiku vandalismu. Stejně tak nastíním základy, na kterých je postavena teorie subkultur a Cohenova analýza subkultur městských gangů. Vymezím si indikátory, podle nichž v následující kapitole budu hledat, v čem teorie dokáže vysvětlit vznik a existenci vandalismu a v čem naopak ne. Problematiku vandalismu budu vztahovat k České republice, a proto uváděná fakta z literatury podložím i informacemi především ze statistik Policie České republiky za rok 2014.

1 Vandalismus jako sociálně patologický jev

Jako jev ve společnosti, na který aplikuju teorii subkultur, jsem si vybrala vandalismus, který v této kapitole na základě literatury přiblížím. Slovo vandalismus je odvozeno od názvu germánského kmene Vandalů, který se proslavil mimořádně krutým zpusťošením Říma v pátém století.¹

¹ Smolík. 2010. s. 46

„Tento sociálně patologický a agresivní jev můžeme charakterizovat jako logicky nezduvodnitelné poškozování a ničení veřejného a soukromého majetku či věcných hodnot.“²

Vandal poškozují a ničí veřejně dostupné věci a objekty, jako jsou lavičky v parcích nebo na zastávkách či náhrobky na hřbitovech. Často také může psát po zdech, veřejných plochách nebo po dopravních prostředcích či jejich vybavení.³

Vandalovi jeho konání nepřináší žádný materiální zisk, činí tak jen hlavně pro vlastní potěšení, radost z ničení nebo jde o prosté odreagování se a vybití.

Vandalismus bývá spojován se životním stylem adolescentní mládeže, různých skupin a part, v nichž se sociálně patologické jevy mohou často kumulovat. Výjimkou není ani delikventní chování tohoto typu pod vlivem alkoholu či drog.⁴ Ve většině případů jde o chlapce, ačkoli dívky a vandalství v současné době není ničím zcela výjimečným. U dospělých je tento jev výrazně méně častý, případně může jít o projev například davového chování, jednání fanatiků či psychopatů.⁵

„Hlavní znak vandalismu jako kategorie chování jednotlivce či skupin spočívá v jeho iracionalitě. Ničení hodnot materiální i duchovní kultury a civilizačních vymožeností nemá rozumný smysl.“⁶

Kritériem pro rozpoznání vandalismu je motivace. Je potřeba ho odlišit například od programového, instrumentálního násilí, kdy je ničení kulturních hodnot jen doprovodem jinak motivovaného chování. Problémem vandalů může být seberealizace a sebepotvrzení, kterého nejsou schopni dosáhnout jinak. Vandalové mohou svým jednáním dokazovat svou sílu. Ukazují také snahu upozornit na sebe nebo si daným činem chtějí získat přízeň a obdiv vrstevníků, ostatních v partě nebo třeba opačného pohlaví. Mohou tak také projevovat

² Fischer, Škoda. 2009. s. 55

³ tamtéž. s. 55-56

⁴ tamtéž. s. 55

⁵ Sochůrek. 2009. s. 83

⁶ Fischer, Škoda. 2009. s. 56

nesouhlas se společností, ve které nejsou spokojeni.⁷ V tom případě je jejich motivací revolta, msta či zloba vůči dominantní společnosti, jejím symbolů a hodnotám.

Podle různé motivace lze vandalismus rozdělit na několik typů, jako je hrabivý (například ničení automatů, které má za cíl jak zisk mincí, tak znemožnění vybírání poplatků), taktický (dotyčný chce na sebe upozornit), mstivý (vandalismus jako odplata), zlostný (vyjádření zloby a nenávisti), ideologický (vandal chce upozornit na nějaké ideje či postoje) nebo hravý (často jde o sázku apod.).⁸

2 Výskyt vandalismu u mládeže v České republice

Vandalismus policisté v České republice kvalifikují jako trestný čin poškozování cizí věci. Za něj může pachatelé hrozit až trest odnětí svobody na jeden rok.⁹

„Trestný čin poškozování cizí věci páchají povětšinou mladí delikventi, kteří si své ‚malůvky‘ po prokázání viny musí buď zaplatit, nebo na vlastní náklady odstranit.“¹⁰

V období od ledna do prosince roku 2014 Policie České republiky zajistila 11 437 případů poškozování cizí věci a u 10 220 zjištění ukončila prověřování. Policisté objasnili 1 882 případů poškození cizí věci. Ve statistickém přehledu jsou jako pachatelé uváděni vedle alkoholiků či recidivistů také osoby mladší 18 let **MAJÍ TYTO OSOBY STEJNÉ MOTIVY K VANDALISMU?**. Nezletilých pachatelů, tedy těch do 14 let, policisté identifikovali 69 a mladistvých, tedy ve věku 15 až 17 let, bylo 95 DTTO. V souvislosti s poškozováním cizí věci bylo stíháno či nějakým způsobem vyšetřováno 116 nezletilých a 109 mladistvých. Škoda způsobená poškozováním cizí věci za rok 2014 dosáhla 303 785 Kč.¹¹

⁷ Fischer, Škoda. 2009. s. 56

⁸ Sochůrek. 2009. s. 84

⁹ Poškození cizí věci. 2009. <http://www.policie.cz/clanek/poskozovani-cizi-veci-45503.aspx>

¹⁰ tamtéž

¹¹ Celková kriminalita za období od 01.01.2014 do 31.12.2014. 2015. <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2014.aspx>

3 Teorie subkultur jako vysvětlení vzniku deviací

Na problematiku vandalismu u mládeže v České republice budu aplikovat teorii subkultur, která vysvětluje deviantní chování. Teorie subkultur navazuje na poznatky Mertonovy teorie anomie a teorie diferencíální asociace. Zabývá se jedinci, kteří jsou zklamáni z toho, že nemohou dosáhnout legitimním způsobem společenského úspěchu.

„V podstatě se jedná o konflikt a frustraci v důsledku nemožnosti uspokojovat potřeby společenského uznání a seberealizace. Jedinci tvoří party z důvodu jejich alternativního, společensky nežádoucího způsobu saturace.“¹²

Tito jedinci chápou a uznávají společenské hodnoty, ovšem jako svůj obranný mechanismus je odmítají.¹³ Teorie subkultur mluví o kolektivním adaptačním procesu, kdy jestliže jedinec nedosáhne společenských cílů konformním způsobem, přejde do deviantní skupiny, která těchto cílů dosahuje deviantním chováním.¹⁴

„Subkultura uznává jiná pravidla a jiné hodnoty, než jsou ty, které uznává konformní většina, a proto přirozeně produkuje chování, které lze z hlediska společnosti označit za deviantní.“¹⁵

Mezi teorie subkultur patří i koncept Alberta K. Cohena analýzy subkultur městských gangů. Podle Cohena je subkultura založena na společném sdílení vědění, víry, hodnot i předsudků mezi členy takovéto sociální skupiny.

„Delikventní subkultura představuje mechanismus, jímž se chlapci z nižší třídy vyrovnávají s hodnotami střední třídy, a vzniká na základě statusové deprivace: subkultura slouží uspokojování emočních, sociálních a statusových potřeb osob, které nedokážou své potřeby uspokojit konvenčními prostředky ve školním prostředí.“¹⁶

¹² Fischer, Škoda. 2009. s. 38

¹³ tamtéž

¹⁴ Smolík. 2010. s. 65

¹⁵ Mühlpachr. 2009. s. 51

¹⁶ Smolík. 2010. s. 65

Právě ve škole se se systémem hodnocení podle standardů střední třídy takovíto chlapci setkávají poprvé. V gangu, subkultuře těchto chlapců, pak dochází k obracení hodnot střední třídy a vyznávání hodnot opačných.¹⁷

4 Indikátory platnosti teorie subkultur na problematiku vandalismu

V této kapitole představím indikátory, jejichž prostřednictvím bude možné rozpoznat, zda lze spojovat teorii subkultur a problematiku vandalismu u mládeže v České republice. Jednotlivé indikátory získám položením pracovních otázek, které odvodím od základních tvrzení teorie subkultur a Cohenovy analýzy subkultur městských gangů.

K delikvenci dochází v kolektivu. > Dochází k vandalismu ve skupině?

Členové gangu odmítají dominantní společnost. > Jak se projevuje vandalismus?

Členy gangu jsou mladí chlapci. > Jakého věku a pohlaví jsou vandalové?

Členové gangu vyznávají opačné hodnoty než dominantní společnost. > Jaké hodnoty vyznávají vandalové?

Členové gangu jsou z nižších sociálních tříd. > Z jakých sociálních tříd jsou vandalové?

Důvodem delikvence je konflikt hodnot gangu a hodnot střední třídy. > Jaké motivy vedou vandaly k delikventnímu chování?

Delikvence se může snížit odchodem ze školy. > Snižuje se výskyt vandalství s dospělostí?

¹⁷ Smolík. 2010. s. 65

5 Teorie subkultur jako vysvětlení existence vandalismu

V této kapitole přistoupím k samotné aplikaci teorie subkultur na problematiku vandalismu u mládeže v České republice. Budu se věnovat jednotlivým indikátorům, jejichž prostřednictvím budu zjišťovat, zda daná teorie dokáže vysvětlit daný jev. K naplňování cíle práce se budu řídit pracovními otázkami, které jsem si položila v předchozí kapitole.

Vandalismus lze spojovat s teorií subkultur už jen proto, že se adolescentní vandalové pohybují zpravidla v partách¹⁸, tedy v sociálních skupinách, které v případě vandalismu odpovídají charakteristikám subkultur.

„Subkultura je často definována prostředím, v němž je tolerováno a provozováno něco, co je majoritou považováno za deviantní nebo co skutečně deviantní je (podle platných zákonů).“¹⁹

Souvislost problematiky vandalismu a teorie subkultur a konceptu Alberta K. Cohena analýzy městských gangů je patrná také hned v základu obou témat, a to v odmítání dominantní společnosti.

„Ti, kteří se uchylují k takovým činům, nejsou z různých důvodů schopni normální seberealizace. Proto vyjadřují ničením svůj nesouhlas se společností, uvnitř které sice žijí, ale nejsou spokojeni.“²⁰

Agrese bývá obecně využívána nejčastěji jako prostředek k dosažení nějakého cíle a uspokojení nějaké potřeby, například k získání věci, odstranění překážek apod. V případě vandalismu to ale neplatí. Agrese je tu využita jen jako samoúčelné vybití své zloby. To přesně odpovídá i jedné z charakteristik gangové subkultury, kterou uvádí ve svém konceptu Cohen.

¹⁸ Sochůrek. 2009. s. 83

¹⁹ Smolík. 2010. s. 32

²⁰ Fischer, Škoda. 2009. s. 56

„Neutilitární jednání – jednání, které není primárně zaměřeno na získání hmotného majetku, racionality, odpovědnosti. Ukazuje, že u krádeží nepřevládá ekonomická racionalita.“²¹

Literatura připouští, že objekt, který vandal zničí, si může předem záměrně vybrat.²² Vandalové si proto mohou účelně vybírat pro své konání jednoznačné symboly dominantní společnosti. Podle svodek Policie České republiky je napříč republikou častým projevem vandalství například poškozování zaparkovaných automobilů (poškrábání, pomalování, rozbíjení skel, ničení blatníků, zrcátek, výfuků, prořezávání pneumatik apod.).

„Jako trestný čin poškození cizí věci šetří policisté případ, ke kterému došlo v minulých dnech v obci Měcholupy na Žatecku. Dosud neznámý vandal tam poničil lak u tří osobních vozidel. Nezjištěným předmětem poškrábal kapotu, blatníky i dveře u zaparkovaných automobilů. Celková škoda byla vyčíslena na 18 tisíc korun. Pokud bude pachatel dopaden, hrozí mu podle trestního zákoníku trest odnětí svobody až na jeden rok.“²³

Právě vozidla, a zvláště některých drahých značek, mohou symbolizovat luxus a bohatství, tedy hodnoty střední třídy, jak potvrzuje Cohenova analýza. Právě k takovýmto hodnotám pak členové městských gangů přistupují opačně. Místo aby se snažili takovéhoho majetku dosáhnout, ničí jej. Právě tak to dělají vandalové.

Podobně jako v případech stavění se opačně k hodnotám majetku, mohou vandalové přistupovat například k lidské důstojnosti, respektu a piety. Tak lze vysvětlit vandalství na hřbitovech, kde vandalové ničí nejen náhrobky, vazy a výzdobu hrobů, ale poškozují i hrobky a rakve s mrtvými lidmi. Stejně tak se dá nahlížet i na případy poničení budov a vybavení škol, které může být projevem neuznávání hodnoty vzdělání.

Cohenova analýza subkultur městských gangů mluví o přidání se k delikventní skupině a delikventním chování v období školní docházky. Právě ve školním prostředí se totiž jedinci ze sociálně slabších rodin či obecně nižší společenské třídy poprvé setkávají se standardy střední

²¹ Smolík. 2010. s. 67

²² Sochůrek. 2009. s. 83

²³ Vandal poničil auta. 2015. <http://www.policie.cz/clanek/uzemni-utvary-sprava-severoceskeho-kraje-zpravodajstvi-vandal-ponicil-auta.aspx>

třídy, jakými je například aspirace a orientace na dlouhodobé cíle, individuální odpovědnost, racionalita, verbální schopnosti, socialita či sebekontrola.²⁴

Odmítání dominantní společnosti a hodnot, které pro všechny členy nastavuje, lze najít i v motivaci vandalů v České republice.

„V průběhu noci ze 7.-8. 4. se 21letý muž bavil tím, že v Neštěmicích s kamenem v ruce poškodil 30 zaparkovaných vozidel. Policisté na tohoto mladíka přišli tak, že vyhodnocovali desítky minut kamerových záznamů a kontrolovaných osob při hlídkové činnosti. Vandal policistům jako důvod uvedl, že to byl jistý ventil z frustrace touto společností. Svým jednáním způsobil škodu kolem 412 tisíc korun.“²⁵

Analýza subkultur městských gangů odpovídá vysvětlení vandalismu také v tom, že klíčovou roli hraje mládež, tedy adolescentní mládež a lidé ve věku mezi dvaceti až třiceti lety. Převážně jde o chlapce. Právě tyto věkové skupiny i pohlaví se objevují i u policejních svodek. Ty tak potvrzují velký výskyt problému vandalismu u těchto věkových kategorií a pohlaví v České republice.

Existenci vandalismu u nezletilých a mladistvých dokazují i statistiky Policie České republiky, podle nichž v roce 2014 spáchalo trestný čin poškození cizí věci 159 dětí, tedy osob mladších 18 let.²⁶ Málo častý výskyt problému vandalství u dospělých osob dokazuje i jedna z charakteristik v Cohenově analýze.

„Po opuštění školy se u nich může výskyt delikventního chování snížit, protože dochází k poklesu statusové frustrace.“²⁷

Analýza subkultur městských gangů ale také v několika případech nekoresponduje s vandalismem u mládeže v České republice. V policejních svodkách se objevují i případy, které neodpovídají postojům z analýzy, jako jsou například pachatelé starší 40 let či ženy jako

²⁴ Smolík. 2010. s. 65

²⁵ Hyšplerová. 2014. Policisté dopadli vandala. <http://www.policie.cz/clanek/policiste-dopadli-vandala.aspx>

²⁶ Celková kriminalita za období od 01.01.2014 do 31.12.2014. 2015. <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2014.aspx>

²⁷ Smolík. 2010. s. 65

vandalky, nebo to, že pachatelem vandalství je jen jedna osoba, nikoli celá skupina, parta, tedy více členů delikventní subkultury. To ale lze vysvětlit tím, že pachatelé nebyli dopadeni, a to že policie pátrá jen po jednom vandalovi, může být jen její domněnkou. U všeho se vždy mohou objevit výjimky, proto myslím, že z velké části teorie subkultur vysvětlení vandalismu u mládeže v České republice odpovídá.

Závěr

Teorie subkultur je pro vysvětlení vandalismu u mládeže v České republice vhodná proto, že je pro vandalismus typické konání ve skupině, a protože tato skupina jedná protizákonně, lze ji označit jako subkulturu. Analýze subkultur městských gangů odpovídá i věkové rozhraní pachatelů, kteří nejčastěji vandalismus páchají, tedy v mladším věku, a to i jako nezletilí.

Danou teorii jako vysvětlení vandalismu lze použít také proto, že tento společenský jev i teorie mají stejný základ, a to odmítání dominantní společnosti, jejích symbolů a hodnot. Tento základ lze vidět i u případů v České republice, kdy pachatelé jako svůj motiv označují například právě frustraci ze společnosti.

Analýza subkultur městských gangů mluví nejen o odmítání hodnot majoritní společnosti, ale také o tom, že členové subkultury vyznávají dané hodnoty opačně. Tomu odpovídají i projevy vandalismu, jako je ničení majetku příslušníků střední třídy (automobily), poškozování majetku veřejných institucí (školy, úřady) či neúcta k druhým a nedodržování piety (hřbitovy).

Zároveň typické pro městské gangy podle Cohena i pro vandalismus je neracionalita. Členové městských gangů ani vandalové se delikventně nechovají kvůli například ekonomickému či jinému zisku. Motívem jak členů městských gangů, tak vandalů je problém v seberealizaci, v potvrzování moci, postavení, v získávání statusu, v adaptaci apod.

Cíl práce byl naplněn, protože z práce vyplývá, že teorii subkultur a do ní patřící Cohenovu analýzu subkultur městských gangů lze použít jako vysvětlení problematiky

vandalismu u mládeže v České republice. Jev i teorie se shodují v základních věcech, jako je kdo je pachatelem, jak je pachatel starý, jakého je pohlaví, co ho k tomu vede, jakým způsobem jedná delikventně, jaké používá prostředky, jaké vyznává hodnoty apod.

Z případů vandalismu v České republice vyplývá, že existují i případy, které do některé ze zmiňovaných kategorií, v čem se jev a teorie shoduje, nezapadá. Jde například o pachatelky ženy, vandaly vyššího věku, jednotlivce nepocházející z žádné skupiny apod. Myslím, že jde o výjimky, které existují u všeho.

Jiná teorie, která by mohla být vhodná jako vysvětlení vandalismu, by podle mě mohla být teorie sociální kontroly. Ta by mohla postihnout také výjimečné případy, o kterých jsem se zmiňovala, a které do teorie subkultur nezapadají. Právě sociální kontrola a nějaké její selhání by mohly vysvětlovat například vandalství jako projev jedince a ne celé skupiny.

Literatura

FISCHER, Slavomil, ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.

KAPLANOVÁ, Jarmila. *Vandalismus, vandalství - projev mladé generace*. Brno, 2012. bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4550-7.

SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-7372-8.

SOCHŮREK, Jan. *Úvod do sociální patologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2009. ISBN 978-80-7372-448-1.

Internetové zdroje

HYŠPLEROVÁ, Veronika. 2014. Policisté dopadli vandala. *Policie České republiky* [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/policiste-dopadli-vandala.aspx>

Poškozování cizí věci. 2009. *Policie České republiky* [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/poskozovani-cizi-veci-45503.aspx>

Statistické přehledy kriminality za rok 2014: Celková kriminalita za období od 01.01.2014 do 31.12.2014. 2015. *Policie České republiky* [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2014.aspx>

Vandal poničil auta. 2015. *Policie České republiky* [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/uzemni-utvary-sprava-severoceskeho-kraje-zpravodajstvi-vandal-ponicil-auta.aspx>